

Φιλοκτήτης

του Σοφοκλή

Φιλοκτήτης του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Μαρλέν Καμίνσκυ στο θέατρο Βράχων, με τους Τάσο Νούσια, Μαρία Πρωτόπαππα και Γιώργο Αμούτζα στους πρωταγωνιστικούς ρόλους.

Τίτλος & βασικά στοιχεία

Φιλοκτήτης του Σοφοκλή

- Αρχαία ελληνική τραγωδία
- Συγγραφέας: Σοφοκλής
- Έκταση: 1.471 στίχοι
- Κεντρικό πρόσωπο: ο επικός ήρωας Φιλοκτήτης

■ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Οδυσσέας, βασιλιάς της Ιθάκης.

Νεοπτόλεμος, γιος του Αχιλλέα και βασιλιάς της Σκύρου.

Χορός ναυτών.

Φιλοκτήτης, γιος του βασιλιά της Μαλίδας Ποίαντα.

Έμπορος, ναύτης στις διαταγές του Οδυσσέα.

Ηρακλής.

Οι φωτογραφίες είναι από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου σε σκηνοθεσία Διαγόρα Χρονόπουλου (1991) και έχουν ανακτηθεί από το διαδικτυακό Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου

Κεντρικό ζήτημα: σύγκρουση

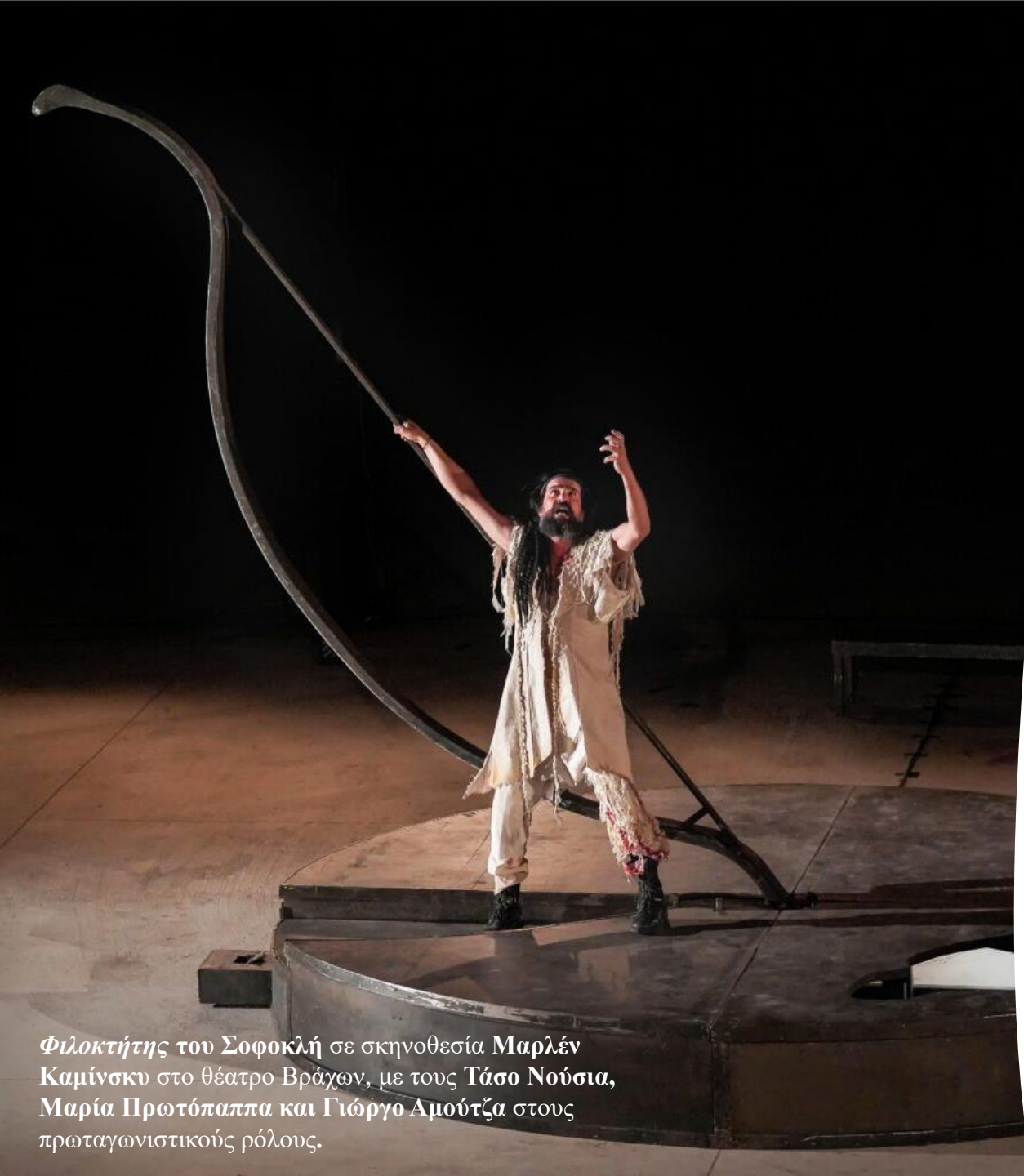
- Μεταξύ πατριωτισμού (καθήκον προς την πατρίδα / εκστρατεία στην Τροία)
- και ανθρωπισμού (σεβασμός στον πόνο, την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα του Φιλοκτήτη)

**Το έργο δείχνει το ηθικό δίλημμα:
Τι υπερισχύει; Το συμφέρον του
πολέμου ή η φροντίδα για τον
άνθρωπο;**

- Πρώτη παρουσίαση: **Διονύσια, 409 π.Χ.**
- Διάκριση: **1ο βραβείο** στο δραματικό αγώνα
- Δείχνει την ώριμη φάση της δημιουργίας του Σοφοκλή

Φιλοκτήτης του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Μαρλέν Καμίνσκι στο θέατρο Βράχων, με τους Τάσο Νούσια, Μαρία Πρωτόπαππα και Γιώργο Αμούτζα στους πρωταγωνιστικούς ρόλους.

Άλλες εκδοχές του μύθου:

Τον μύθο του Φιλοκτήτη επεξεργάζονται και άλλοι τραγικοί:

- Αισχύλος (προγενέστερος)
- Ευριπίδης (μεταγενέστερος)

Οι δικές τους τραγωδίες **δεν σώζονται**

• Μόνο ο **Φιλοκτήτης του Σοφοκλή** έχει φτάσει σε εμάς ολόκληρος

Ιλιάδα – Ραψωδία Β, στ. 716–725

Σε αυτούς τους στίχους ο Όμηρος αναφέρει ότι:

- κατείχε τα τόξα και τα βέλη του Ηρακλή,
- είχε όμως εγκαταλειφθεί στη Λήμνο επειδή τον δάγκωσε φίδι,

Αυτή είναι η μοναδική ομηρική αναφορά στον Φιλοκτήτη. Γνωρίζουμε για εκείνον από άλλα έργα του επικού κύκλου.

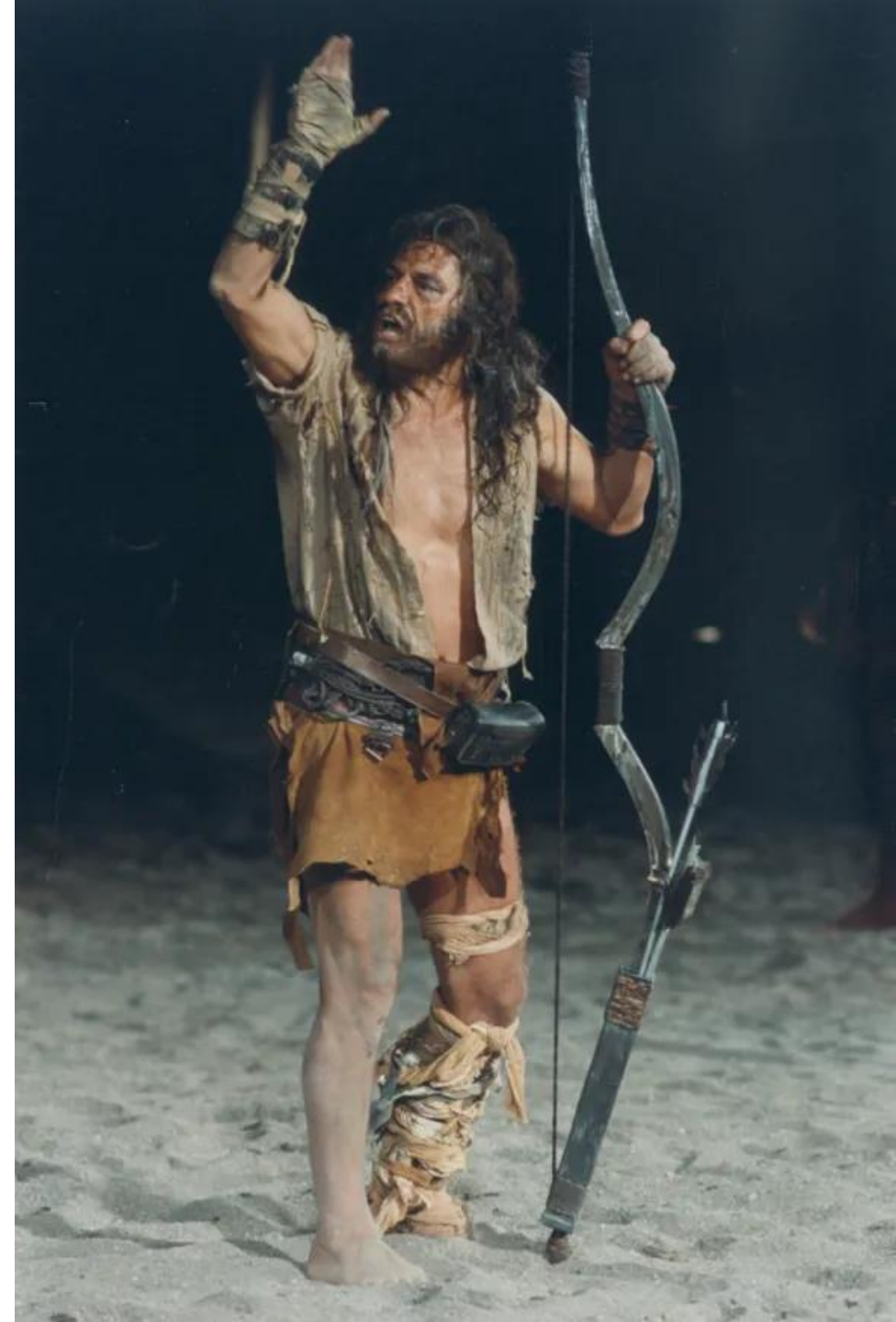
Φιλοκτήτης του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Μαρλέν Καμίνσκυ στο θέατρο Βράχων, με τους Τάσο Νούσια, Μαρία Πρωτόπαππα και Γιώργο Αμούτζα στους πρωταγωνιστικούς ρόλους.

Easterling (1977) – *Character in Sophocles*

Εστίαση: Πώς ο Σοφοκλής κατασκευάζει χαρακτήρες.

- Αναλύει τη **δραματική τεχνική** του Σοφοκλή.
- Εξηγεί πως ο χαρακτήρας δεν είναι ψυχολογική ενδοσκόπηση, αλλά **λόγος + πράξη + ηθικά διλήμματα**.
- Ο Φιλοκτήτης παρουσιάζεται ως παράδειγμα **ατομικότητας μέσα από δράση**.
- Αμφισβητεί τις σύγχρονες, ψυχολογίες αναγνώσεις.

Οι φωτογραφίες είναι από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου σε σκηνοθεσία Διαγόρα Χρονόπουλου (1991) και έχουν ανακτηθεί από το [διαδικτυακό Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου](#)

Η Easterling υποστηρίζει ότι για να κατανοήσουμε τους ήρωες του Σοφοκλή πρέπει να δούμε:

- τι λένε και τι κάνουν,
- τι λένε οι άλλοι για αυτούς,
- και **όχι** να τους διαβάζουμε σαν «ιδιοσυγκρασιακούς», ψυχολογικά «ρεαλιστικούς» χαρακτήρες όπως στη σύγχρονη λογοτεχνία.

Το συνηθισμένο του δραματικό μοτίβο είναι ένας **αδιάλλακτος ήρωας** που συγκρούεται με έναν πιο βοηθητικό χαρακτήρα. Παρότι αυτό το σχήμα επαναλαμβάνεται, κάθε ήρωας είναι διαφορετικός επειδή ο ποιητής προσθέτει καθοριστικές λεπτομέρειες που ανοίγουν τον δρόμο για **πολλαπλές ερμηνείες**. Αυτή η αμφισημία κάνει τη συμπεριφορά πλουσιότερη και πιο κοντά στη ζωή: ούτε προβλέψιμη (όπως οι «σαπουνόπερες»), ούτε ασυνεπής.

Στις αναλύσεις της χρησιμοποιεί παραδείγματα όπως:

- τον απατηλό λόγο του **Αΐαντα** (στ. 646 κ.ε.),
- την απειλή του **Οδυσσέα** στον *Φιλοκτήτη* (στ. 1054 κ.ε.).

Στον *Φιλοκτήτη*, αντίστοιχα, το δίλημμα του Νεοπτόλεμου (εξαπάτηση ή αμφιβολία;), καθώς και η σκηνή που βοηθά τον Φιλοκτήτη να σηκωθεί μετά από κρίση πόνου, δείχνουν ότι η **σκηνική δράση** χρησιμοποιείται για να αποδοθεί αλλαγή χαρακτήρα.

Taplin (1987) – *The Mapping of Sophocles' Philoctetes*

Εστίαση: Ο χώρος και η σκηνική δομή.

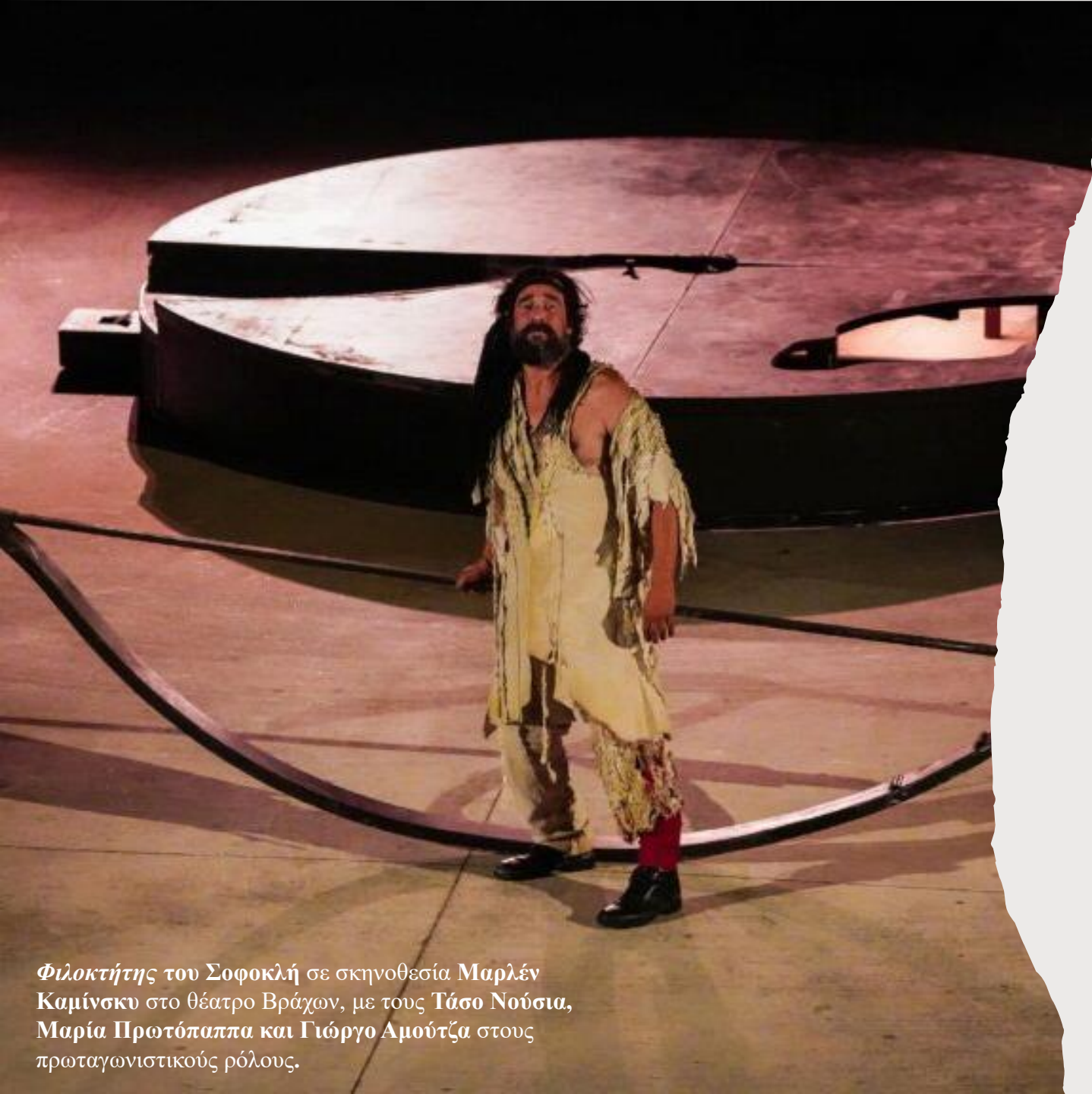
- Μελετά πώς ο Σοφοκλής «χαρτογραφεί» τη Λήμνο.
- Δείχνει ότι το έργο είναι εξαιρετικά **τοπογραφικό και σκηνογραφικό**.
- Η σπηλιά, το τοπίο, η ερημιά λειτουργούν ως **δραματικοί και ψυχολογικοί ενισχυτές**.
- Η μοναξιά του Φιλοκτήτη αποτυπώνεται μέσω του **σκηνικού χώρου**.

Οι φωτογραφίες είναι από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου σε σκηνοθεσία Διαγόρα Χρονόπουλου (1991) και έχουν ανακτηθεί από το διαδικτυακό Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου

- Ο Taplin εξετάζει το έργο *Φιλοκτήτης* υπό ένα εντελώς διαφορετικό πρίσμα από το συνηθισμένο: όχι από την πλευρά του μύθου, του χαρακτήρα ή της ηθικής, αλλά από την πλευρά της **σκηνικής χωρογραφίας** (*mapping*). Σε αντίθεση με άλλες σωζόμενες τραγωδίες, ο *Φιλοκτήτης* είναι ένα έργο όπου ο χώρος δεν αποτελεί απλό σκηνικό φόντο, αλλά αποκτά **δομική δραματουργική σημασία**.

- Στόχος του Taplin είναι να δείξει πως ο Σοφοκλής οργανώνει προσεκτικά τον σκηνικό χώρο της Λήμνου – τόσο σε επίπεδο φυσικής τοπογραφίας όσο και σε επίπεδο δυναμικής μεταξύ των προσώπων – έτσι ώστε η ίδια η «γεωγραφία» του έργου να εξυπηρετεί την πλοκή και τα συναισθήματα των ηρώων.

Φιλοκτήτης του Σοφοκλή σε σκηνοθεσία Μαρλέν Καμίνσκυ στο θέατρο Βράχων, με τους Τάσο Νούσια, Μαρία Πρωτόπαππα και Γιώργο Αμούτζα στους πρωταγωνιστικούς ρόλους.

Η Λήμνος ως “χαρτογραφημένο” τοπίο

- Η πρώτη κεντρική παρατήρηση του Tarlin είναι ότι η τραγωδία ξεχωρίζει για τον **ασυνήθιστα λεπτομερή χωρικό της προσδιορισμό.** Ο Σοφοκλής δεν τοποθετεί απλώς το έργο στη Λήμνο· αντίθετα:
- περιγράφει συγκεκριμένα σημεία της ακτής,
- τονίζει την αγριότητα του τοπίου,
- προσδιορίζει τη σπηλιά του Φιλοκτήτη με ακρίβεια,
- κάνει συχνή αναφορά σε μονοπάτια, βράχους, απόκρημνες πλαγιές.
- Ο Tarlin υποστηρίζει ότι τέτοια «γεωγραφική ακρίβεια» είναι σπάνια στις τραγωδίες· γι’ αυτό και έχει σημασία. Η Λήμνος γίνεται κάτι περισσότερο από απλός τόπος δράσης: λειτουργεί ως **σύμβολο της απομόνωσης, της εγκατάλειψης και του χρόνιου πόνου του Φιλοκτήτη.**

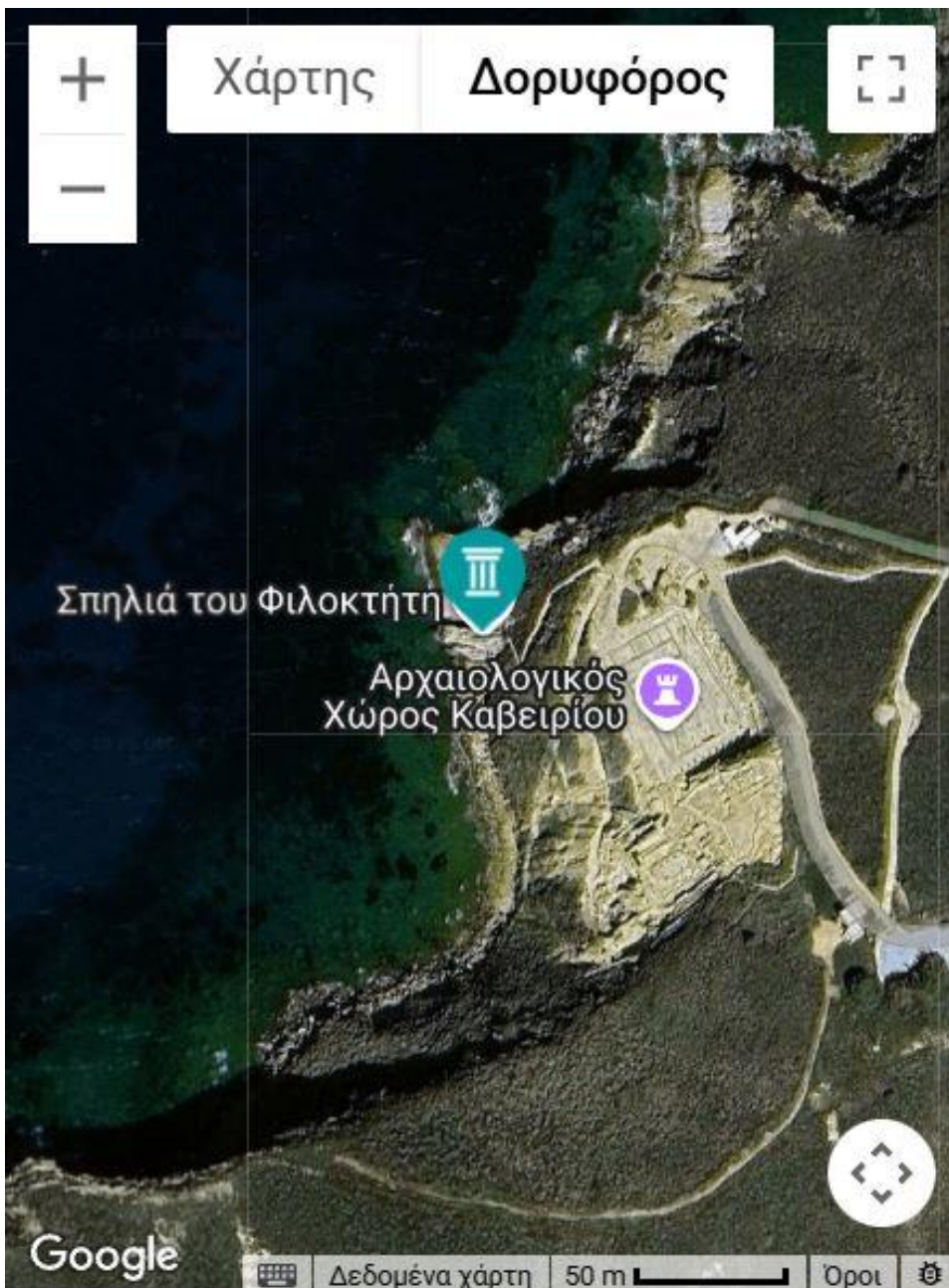
Η σπηλιά ως σκηνικός άξονας

Στη συνέχεια, ο Taplin εστιάζει στη σπηλιά, την οποία θεωρεί τον **κεντρικό σκηνικό πόλο** του έργου.

Η περιγραφή της ως “διπλή” επιτρέπει στον ποιητή να:

- δηλώσει ότι υπάρχει είσοδος και έξοδος,
- δημιουργήσει χώρους εντός και εκτός σκηνής,
- τονίσει το θέμα «εγκλεισμού» και «εξόδου προς την κοινωνία».

Η σπηλιά δεν λειτουργεί απλώς ως καταφύγιο, αλλά και ως **εικόνα της ψυχικής κατάστασης** του Φιλοκτήτη: σκοτεινή, κλειστή, προστατευτική αλλά και φυλακή.

Βρίσκεται στη βορειοανατολική περιοχή του νησιού, το Σπήλαιο Φιλοκτήτη βρίσκεται κάτω από έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Λήμνου, τη θέση Καβείρα. Ακολουθώντας ένα μικρό, στενό μονοπάτι προς την ακτή, ο επισκέπτης θα συναντήσει ένα μεγάλο σπήλαιο με ένα μεγάλο άνοιγμα από πάνω που εκτείνεται στη θάλασσα. Αυτό το μονοπάτι δεν είναι η μόνη είσοδος στο σπήλαιο.

<https://www.lemnosgeomonuments.gr/en/simeio/the-philoctetes-cave/>

1. Ηφαιστία

Η Ηφαιστία ήταν η **μεγαλύτερη και σημαντικότερη αρχαία πόλη της Λήμνου**, ονομασμένη από τον θεό **Ήφαιστο**, ο οποίος σύμφωνα με τον μύθο είχε στενή σχέση με το νησί (π.χ. εδώ “έπεσε” όταν τον πέταξε η Ήρα από τον Όλυμπο).

Θέση

Βόρεια Λήμνος

Τι γνωρίζουμε αρχαιολογικά

- Ήταν η **πόλη των Πελασγών**, όπως αναφέρουν ο Ηρόδοτος και άλλες αρχαίες πηγές.
- Έχουν ανασκαφεί:
  - **Θέατρο** ελληνιστικών χρόνων
  - **Ιερά** αφιερωμένα στον Ήφαιστο
  - **Νεκροταφεία**
  - Κατοικίες και δημόσια κτίρια

Αρχαίο θέατρο Ηφαιστίας

- Η πόλη είχε ενεργή ζωή από την **πρώιμη εποχή του Σιδήρου** έως και τη **ρωμαϊκή περίοδο**.

- Άλλα κτίσματα που βρέθηκαν, όπως εκκλησίες και κατοικίες, μαρτυρούν για τη σπουδαιότητα αυτής της πόλης στη βυζαντινή περίοδο. Από τον 4ο αιώνα μ.Χ. αποτελεί έδρα επισκόπου. Ο επίσκοπος Ηφαιστίας Λήμνου Στρατήγιος πήρε μέρος στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας.

- Στην παρακμή και στην πλήρη εγκατάλειψη της Ηφαιστίας συνετέλεσαν δύο λόγοι: Πρώτον, η φυσική καταστροφή του λιμανιού, λόγω των διαδοχικών προσχώσεων από τα νερά της βροχής και δεύτερον η επικράτηση του χριστιανισμού γύρω στο 2^ο με 3^ο μ.Χ. αιώνα. Οι χριστιανοί μη μπορώντας να ακολουθήσουν με άνεση τη θρησκεία τους, αναζήτησαν νέα έδρα στον Κότζινο, η ακμή του οποίου επέσπευσε την ερήμωση της Ηφαιστίας.

Θρησκευτικός χαρακτήρας

Συνδεόταν στενά με την λατρεία του Ήφαιστου και με πανάρχαιες παραδόσεις τεχνολογίας, φωτιάς και μεταλλουργίας, που ήταν πάντα ιδιαίτερα ανεπτυγμένες στη Λήμνο.

2. Το Καβείριο της Λήμνου (Ιερό των Καβείρων)

Το Καβείριο της Λήμνου ήταν **ένα από τα σημαντικότερα μυσταγωγικά κέντρα** του αρχαίου Αιγαίου. Ήταν αφιερωμένο στους **Κάβειρους**, μυστηριώδεις θεότητες της γονιμότητας, της προστασίας των ναυτικών και της φωτιάς.

📍 Θέση

Βορειοδυτική Λήμνος, κοντά στη **Χλόη** και όχι μακριά από το σημείο που οι νεότεροι περιηγητές ταύτισαν τη «Σπηλιά του Φιλοκτήτη».

Τι περιλάμβανε το ιερό

Οι ανασκαφές αποκάλυψαν:

- **Συγκρότημα τελετών**, κτισμένο σε διαδοχικά στάδια
- **Μυστηριακό χώρο** όπου τελούνταν καθαρμοί, τελετές μύησης και νυχτερινές λατρείες
- Κτίρια από την **ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο**

Ο χαρακτήρας της λατρείας

- Τα Καβείρια μυστήρια ήταν **μυσταγωγικά**, σαν τα Ελευσίνια.
- Συμβόλιζαν τη **γέννηση – αναγέννηση – προστασία**, αλλά και τη δύναμη της φωτιάς.
- Οι Κάβειροι συνδέονται συχνά με τον **Ήφαιστο**, γεγονός που εξηγεί την εγγύτητα των δύο μεγάλων κέντρων (Ηφαιστία – Καβείριο).

Σύνδεση με τον Φιλοκτήτη

Η περιοχή γύρω από το Καβείριο —βραχώδης, απομονωμένη, με φυσικές σπηλιές— θεωρήθηκε ιδανική από τους νεότερους περιηγητές ως πιθανή «σκηνή» του μύθου του Φιλοκτήτη, κάτι που εξηγεί και την παραδοσιακή ταύτιση της σπηλιάς.

Η σκηνική κίνηση και η δραματουργία του χώρου

Ο Taplin δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε μια σειρά από σκηνικές λεπτομέρειες:

- **Πού στέκεται κάθε χαρακτήρας**

Η θέση του Οδυσσέα, του Νεοπτόλεμου και του Φιλοκτήτη επί σκηνής σημασιοδοτεί τη μεταξύ τους σχέση.

Ο Οδυσσέας παραμένει συχνά «εκτός» οπτικού πεδίου του Φιλοκτήτη, ενισχύοντας τον ρόλο του ως χειριστικού παρουσιαστή.

- **Η απόσταση μεταξύ των ηρώων**

Ο Νεοπτόλεμος σταδιακά πλησιάζει τον Φιλοκτήτη όσο αναπτύσσεται η σχέση τους· η σωματική εγγύτητα γίνεται δείκτης ηθικής μεταστροφής.

- **Οι είσοδοι και έξοδοι**

Οι κρίσιμες είσοδοι (όπως η άφιξη του Οδυσσέα στο τέλος) λειτουργούν σαν «γεωγραφικές τομές» που αναστατώνουν ή αναδιαμορφώνουν την κατάσταση.

Ο Taplin δείχνει ότι η δράση είναι **χωρικά δομημένη** και ότι οι κινήσεις των χαρακτήρων υποκαθιστούν συχνά τις εσωτερικές ψυχολογικές μεταπτώσεις.

Η ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΚΤΗΤΗ

<https://www.facebook.com/watch/?v=1007018864294561>

Ο χώρος ως αντηχείο συναισθημάτων

Η φυσική περιγραφή της Λήμνου και οι εικόνες της άγριας φύσης παίζουν διπλό ρόλο:

1.Αντικειμενική μοναξιά: Δείχνουν πόσο αποκομμένος είναι ο Φιλοκτήτης από τον ανθρώπινο κόσμο.

2.Υποκειμενική οδύνη: Αντικατοπτρίζουν την ψυχική του εγκατάλειψη.

Ο Taplin υπογραμμίζει ότι τα λυρικά μέρη λειτουργούν σαν «ηχώ» της συναισθηματικής κατάστασης του ήρωα, ενισχύοντας την εντύπωση ότι ολόκληρο το νησί είναι μια προέκταση του πόνου του.

Η σημασία της ερημικής τοποθεσίας

Η επιλογή ενός εντελώς έρημου τόπου επιτρέπει στον Σοφοκλή να απομονώσει τρεις βασικούς χαρακτήρες:

- Φιλοκτήτη
- Νεοπτόλεμο
- Οδυσσέα

και να δημιουργήσει ένα είδος «κλειστού θεατρικού συστήματος», όπου κάθε αλλαγή στη δυναμική μεταξύ τους γίνεται εμφανής.

Η απουσία άλλων ανθρώπων, πόλης, κοινωνίας, θεσμών, εντείνει:

- την **ανθρωπολογική** διάσταση της τραγωδίας,
- την **ηθική** ένταση του διλήμματος,
- την **σχέση εξάρτησης** Φιλοκτήτη–Νεοπτόλεμου.

Το τελευταίο μέρος του έργου και η χωρική ανατροπή

Όταν εμφανίζεται ο Οδυσσέας ή ο Ηρακλής, οι σκηνικές είσοδοι από διαφορετικές κατευθύνσεις τονίζουν ότι:

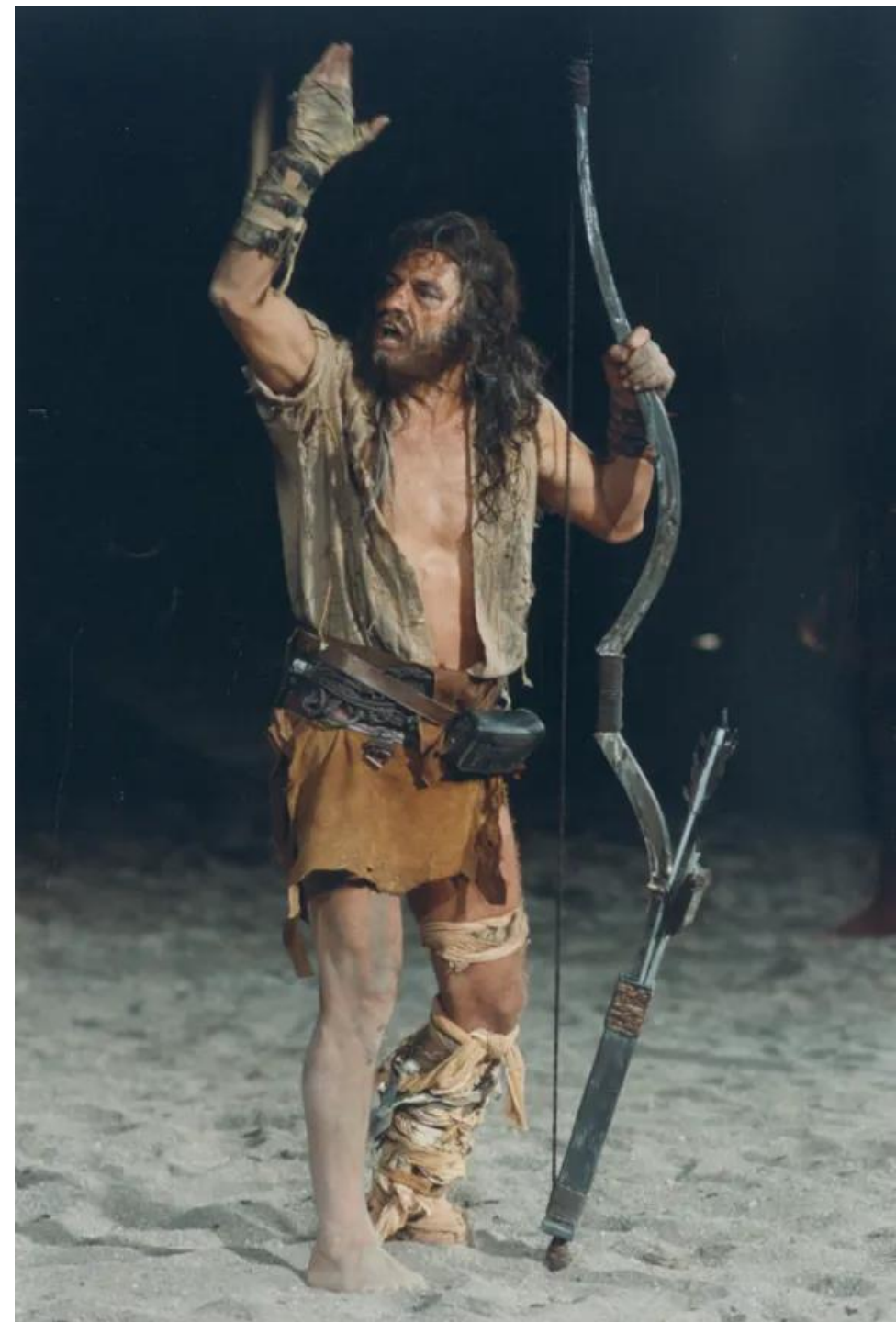
- ο εξωτερικός κόσμος εισβάλλει επιτέλους στη Λήμνο,
- ο απομονωμένος χώρος «ανοίγει»,
- η μοίρα του Φιλοκτήτη αλλάζει όχι μόνο ηθικά αλλά και γεωγραφικά.

Ο Taplin θεωρεί ότι αυτή η «αλλαγή χώρου» σηματοδοτεί και τη **θεραπεία**: ο ήρωας αποσπάται από το νησί που καθρέφτιζε την εγκατάλειψή του.

Ο Tarlin καταλήγει ότι ο *Φιλοκτήτης* πρέπει να διαβαστεί ως έργο όπου η δραματουργία του χώρου:

- είναι απολύτως οργανωμένη,
- υπηρετεί την πλοκή,
- αποκαλύπτει τον χαρακτήρα,
- εντείνει την ηθική ένταση,
- αναδεικνύει την απομόνωση και την επανένταξη του Φιλοκτήτη.

Η «χαρτογράφηση» του έργου αποδεικνύει ότι ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί τον χώρο όχι απλώς ως πλαίσιο, αλλά ως **φορέα νοήματος**, κάνοντας τη Λήμνο ενεργό συστατικό της τραγωδίας.

Davidson (1995) – *Homer and Sophocles' Philoctetes*

Εστίαση: Η σχέση με τον Όμηρο.

- Εξετάζει τις **ομηρικές επιδράσεις**, κυρίως από την Οδύσσεια.
- Η Λήμνος παρουσιάζεται ως ομηρικό τοπίο (Καλυψώ, Κύκλωπες, Φαίακες).
- Η σπηλιά, ο ύπνος, η εγκατάλειψη, ο πόνος έχουν **ομηρικά πρότυπα**.
- Δείχνει ότι ο Σοφοκλής **μετασχηματίζει** τον Οδυσσέα και τον Φιλοκτήτη σε σχέση με την παράδοση.

Ο Davidson εξετάζει πώς ο Σοφοκλής αξιοποιεί την ομηρική παράδοση στο Φιλοκτήτης και δείχνει ότι η τραγωδία δεν μπορεί να κατανοηθεί πλήρως χωρίς να ληφθεί υπόψη η *Οδύσσεια* – περισσότερο μάλιστα από την *Ιλιάδα*. Το έργο του Σοφοκλή συνομιλεί διαρκώς με τον Όμηρο, είτε για να ενισχύσει είτε για να ανατρέψει ομηρικά μοντέλα ηρωισμού, πόνου και σχέσης ανθρώπου–κοινωνίας.

Ο Φιλοκτήτης ως “επική” και ταυτόχρονα “αντι-επική” μορφή

Ο Davidson ξεκινά επισημαίνοντας ότι ο Φιλοκτήτης, ως μυθικός ήρωας, ανήκει ήδη στην ομηρική παράδοση. Παρότι εμφανίζεται ελάχιστα στην *Ιλιάδα*, η εικόνα του ως πολεμιστή με το τόξο του Ηρακλή ήταν γνωστή στο επικό ρεπερτόριο.

Ο Σοφοκλής όμως δεν υιοθετεί απλώς το ομηρικό υλικό· το μετατρέπει. Ο Φιλοκτήτης, όπως τον παρουσιάζει ο τραγικός ποιητής, θυμίζει ομηρικό ήρωα για δύο λόγους:

1. Ζει μόνος σε μια σπηλιά, όπως ο Οδυσσέας σε κρίσιμες στιγμές της *Οδύσσειας*.

2. Συνδέεται με τη φύση, την επιβίωση και την αντοχή.

Αλλά ταυτόχρονα είναι και **αντι-επική**:

- Δεν ταξιδεύει, είναι καθηλωμένος.

- Δεν έχει πανούργο νου, αλλά ειλικρινή, σκληρή ακεραιότητα.

- Δεν είναι πολυμήχανος· είναι πληγωμένος, πονεμένος, κλεισμένος στον εαυτό του.

Ο Davidson βλέπει σε αυτό μια συνειδητή επιλογή του Σοφοκλή: ο Φιλοκτήτης λειτουργεί ως καθρέφτης όπου αντανακλάται η *άλλη όψη της ομηρικής εμπειρίας*, η πλευρά της εγκατάλειψης και του πόνου.

Η Λήμνος ως ομηρικό τοπίο

Κατά τον Davidson, το τοπίο της Λήμνου έχει έντονες ομηρικές αποχρώσεις. Ο Σοφοκλής παρουσιάζει το νησί με χαρακτηριστικά που θυμίζουν διάφορα ομηρικά επεισόδια:

- **Τη σπηλιά της Καλυψώς:** ο ήρωας ζει απομονωμένος, επιβιώνει μόνος με λίγα μέσα.
- **Τη σπηλιά του Πολύφημου:** ένας τόπος αποκομμένος από τον ανθρώπινο κόσμο.
- **Τη Σχερία των Φαιάκων:** ένα σημείο μετάβασης από τον έρημο, μη-κοινωνικό χώρο στον πολιτισμένο κόσμο.
- **Την Ιθάκη πριν την αναγνώριση:** σκληρό, άγριο τοπίο που απαιτεί προσοχή και αντοχή.

Η Λήμνος, σύμφωνα με τον Davidson, δεν είναι ένα γενικό «νησί».

Είναι **ομηρικός χώρος**, άγριος, μυθικός, φορέας αποκλεισμού και δοκιμασίας.

Η σπηλιά: κέντρο ομηρικών και τραγικών συνδηλώσεων

Ο ρόλος της σπηλιάς είναι αποφασιστικός. Ο Davidson δείχνει ότι στη *Φιλοκτήτη* η σπηλιά συνδέεται με μια σειρά ομηρικών μοτίβων:

1. Η σπηλιά ως καταφύγιο (όπως για τον Οδυσσέα στους Φαίακες).
2. Η σπηλιά ως τόπος κινδύνου (όπως στον Κύκλωπα).
3. Η σπηλιά ως μεταβατικός χώρος μεταξύ ζωής και θανάτου, πόνου και ίασης.

Στο έργο, η σπηλιά είναι ο τόπος όπου:

- ο Φιλοκτήτης εκφράζει τον πόνο του,
- ο Νεοπτόλεμος αναμετριέται με τη συνείδησή του,
- η ανθρώπινη σκληρότητα και συμπόνια δοκιμάζονται.

Ο Davidson θεωρεί ότι ο Σοφοκλής αντλεί από την ομηρική παράδοση όχι για να την αντιγράψει, αλλά για να **επικεντρώσει στον ανθρώπινο πόνο** που η επική ποίηση συχνά παραμερίζει.

Ο Οδυσσέας: από ήρωας σε χειριστικός πολιτικός

Κεντρική θέση στο άρθρο έχει η σύγκριση του ομηρικού Οδυσσέα με τον σοφόκλειο.

Στην *Οδύσσεια*, ο Οδυσσέας είναι:

- πολυμήχανος
- δίκαιος (με δικές του ερμηνείες)
- αγαπητός στους θεούς

Στον *Φιλοκτήτη*, όμως, ο Σοφοκλής τον παρουσιάζει ως:

- ψυχρό πολιτικό
- χειριστικό
- πρόθυμο να εξαπατήσει
- έτοιμο να θυσιάσει την ανθρώπινη ηθική για το «κοινό καλό»

Η διαφοροποίηση αυτή, κατά τον Davidson, έχει δύο στόχους:

1. Να αναδείξει τη σύγκρουση ανάμεσα στην ομηρική ηθική και την τραγική ηθική.
2. Να φανερώσει ότι ο Φιλοκτήτης – αν και φαίνεται βίαιος, αδιάλλακτος ή ακόμη «απαιτητικός» – είναι τελικά ο πραγματικά ηθικός πόλος του έργου

Νεοπτόλεμος ως “εφηβική” εκδοχή ομηρικού ήρωα

Ο Davidson βλέπει τον Νεοπτόλεμο ως φιγούρα που βρίσκεται «ανάμεσα» στον ομηρικό κόσμο και στον τραγικό.

- Από τη μία, έχει το ηρωικό αίμα του Αχιλλέα.
- Από την άλλη, στερείται της ομηρικής αυτοπεποίθησης ή σταθερότητας.
- Ζει ένα είδος «παιδευτικού ταξιδιού», αντίστοιχο με τη μύηση ενός νέου ήρωα στην επική παράδοση.

Ο Νεοπτόλεμος πρέπει να αποφασίσει ποιο μοντέλο ηρωισμού θα ακολουθήσει:

- την πανούργα «ομηρική» πρακτικότητα του Οδυσσέα
- ή
- την ευθύτητα και ηθική σταθερότητα του Φιλοκτήτη.

Η επιλογή του να επιστρέψει τα όπλα στον Φιλοκτήτη παρουσιάζεται ως μια νέα εκδοχή ηρωικής αλήθειας, διαφορετική από την επική.

Ο ρόλος των ομηρικών μνημών στη δραματική λειτουργία

Ο Davidson δείχνει ότι οι ομηρικές αναφορές δεν υπάρχουν για λόγους λογοτεχνικής κομψότητας.

Αντιθέτως, λειτουργούν ώστε ο θεατής:

- να αναγνωρίζει μοτίβα από την επική ποίηση
- και να αντιλαμβάνεται πώς ο Σοφοκλής τα ανανεώνει και τα μετασχηματίζει

Για παράδειγμα, όταν ο Φιλοκτήτης κοιμάται και ο Νεοπτόλεμος κατέχει το τόξο του, η σκηνή παραπέμπει σε επεισόδια της *Οδύσσειας* όπου η ευαλωτότητα του Οδυσσέα εκτίθεται.

Αλλά εδώ το μοτίβο αποκτά νέα ηθική διάσταση: ο νεαρός ήρωας καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε:

- το ομηρικό τέχνασμα
- ή
- τη σοφόκλεια ηθική.

Συμπέρασμα του Davidson

Για τον Davidson, ο *Φιλοκτήτης* είναι ένα έργο που:

- χρησιμοποιεί την ομηρική παράδοση με συνεχείς, λεπτές αναφορές,
- αλλά δεν την αντιγράφει· την **υπονομεύει δημιουργικά**,
- προβάλλοντας μια μορφή ήθους πιο απαιτητική από την επική.

Ο Φιλοκτήτης γίνεται έτσι ένας τραγικός ήρωας που φωτίζει το **σκοτεινό υπόστρωμα** της ομηρικής παράδοσης: τον πόνο, την εγκατάλειψη, τη σιωπή της κοινότητας απέναντι στον αδικημένο.

Η τραγωδία του Σοφοκλή, μέσα από ομηρικά μοτίβα, προτείνει μια νέα αντίληψη για τον ηρωισμό, όπου η **συμπόνια, η αλήθεια και η δικαιοσύνη** υπερέχουν της επιδεξιότητας και του δόλου.

ΤΙ ΚΟΙΝΟ ΕΧΟΥΝ ΤΑ ΤΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

1) Η τραγωδία δεν είναι απλή αφήγηση μύθου
Και οι τρεις μελετητές δείχνουν ότι ο Σοφοκλής
δουλεύει με εξαιρετικά **σύνθετη δραματουργία**.

2) Ο Φιλοκτήτης παρουσιάζεται ως βαθιά
“θεατρική” φιγούρα

- Easterling: μέσα από επιλογές λόγου και δράσης.
- Taplin: μέσα από τον χώρο της Λήμνου.
- Davidson: μέσα από την ομηρική παράδοση.

Ισχυρή αίσθηση απομόνωσης / εγκατάλειψης

Όλοι αναγνωρίζουν ότι:

- η ερημιά του ήρωα
- η σπηλιά
- η δεκαετής μοναξιά

είναι κεντρικά στοιχεία που διαμορφώνουν τον χαρακτήρα και τη δράση.

Έμφαση στη σχέση Φιλοκτήτη – Νεοπτόλεμου

Και οι τρεις δείχνουν ότι αυτή η σχέση:

- κινεί το δράμα,
- αποκαλύπτει χαρακτήρες,
- προκαλεί μεταστροφή.

Easterling – Ο χαρακτήρας ως ηθικός φορέας

- Αναλύει το πώς ο Σοφοκλής κατασκευάζει προσωπικότητες.
- Δεν ενδιαφέρεται για χώρο ή μυθολογική προέλευση.

Taplin – Ο χώρος ως ψυχολογία

- Εστιάζει σε σκηνοθετικά/τοπογραφικά στοιχεία.
- Δείχνει ότι η Λήμνος είναι οργανικό κομμάτι της πλοκής.

Davidson – Η ομηρική διάσταση

- Εντοπίζει διακειμενικά μοτίβα με την Οδύσσεια.
- Εξηγεί τον Φιλοκτήτη μέσα από την παράδοση και όχι από τη σκηνή.

ΠΩΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΟΥΝ Ο ΕΝΑΣ ΤΟΝ ΑΛΛΟ

- **Easterling** δείχνει *τι* κάνει ο Σοφοκλής με τον χαρακτήρα.
- **Taplin** δείχνει *πού* τοποθετεί αυτή τη δραματική διαδικασία.
- **Davidson** δείχνει *από πού* αντλεί τα μοτίβα που χρησιμοποιεί.

Μαζί, δημιουργούν μια **τρισδιάστατη ανάγνωση** του έργου:

1. **Χαρακτήρας** (Easterling)
2. **Χώρος – σκηνική δράση** (Taplin)
3. **Μύθος – παράδοση** (Davidson)

Τα τρία άρθρα, συνδυασμένα, δείχνουν ότι ο *Φιλοκτήτης* του Σοφοκλή είναι ένα έργο **πολύ πιο σύνθετο** από μια απλή ιστορία εγκατάλειψης και επιστροφής. Πρόκειται για τραγωδία όπου:

- ο **χώρος** (Λήμνος),
  - η **παράδοση** (Όμηρος),
  - και ο **δραματικός χαρακτήρας** (ηθικά διλήμματα, πράξεις),
- υφαίνονται σε μια ενιαία δραματουργική δομή. Ο Σοφοκλής δημιουργεί έναν ήρωα που είναι ταυτόχρονα:
- προϊόν της παράδοσης,
  - θύμα του χώρου,
  - και φορέας ηθικής και ψυχολογικής έντασης.

Γίνεται ακόμη πιο σαφές ότι ο Φιλοκτήτης παρουσιάζει έναν ήρωα που:

- είναι μοναχικός, αλλά όχι περιθωριακός·
- είναι ηθικά σταθερός, αλλά όχι άκαμπτα προβλέψιμος·
- αλλάζει μέσα από τη σχέση του με τον Νεοπτόλεμο, αλλά ποτέ δεν χάνει την εσωτερική του συνέπεια.

Ο Σοφοκλής, χρησιμοποιώντας μικρές αλλά στοχευμένες λεπτομέρειες, την τοπογραφία της Λήμνου και την ομηρική παράδοση, δημιουργεί μια τραγωδία όπου ο χαρακτήρας, ο χώρος και ο μύθος λειτουργούν σε απόλυτη αλληλεξάρτηση.

Ο Bernard Knox, στο άρθρο του “**The Heroic Temper**” (1971), υποστηρίζει ότι ο *Φιλοκτήτης* παρουσιάζει μια βαθιά **ηθική και ψυχολογική σύγκρουση**, όπου το κέντρο βάρους δεν βρίσκεται μόνο στις πράξεις αλλά στη συνείδηση των ηρώων. Ο Φιλοκτήτης ενσαρκώνει τον παλιό, αδιάλλακτο ηρωισμό που παραμένει ακέραιος μέσα στον πόνο και την εγκατάλειψη, ενώ ο Οδυσσέας αντιπροσωπεύει τον νέο, πολιτικό άνθρωπο του 5ου αιώνα, αποτελεσματικό αλλά ηθικά αμφίσημο. Ανάμεσά τους βρίσκεται ο Νεοπτόλεμος, του οποίου η εσωτερική πάλη ανάμεσα στον δόλο και την τιμή αποτελεί την πραγματική δραματική εξέλιξη του έργου. Για τον Knox, η τραγωδία κορυφώνεται στη σύγκρουση ανάμεσα στην πρακτική σκοπιμότητα και στην ηθική αλήθεια, δηλαδή στην ίδια την ουσία του ηρωισμού.

Θεματικοί άξονες που δομούν την τραγωδία

- δόλος vs. τιμή
- πόνος (σωματικός – ψυχικός)
- εμπιστοσύνη – προδοσία – επανένταξη
- μοναξιά – εγκατάλειψη
- πατρικά μοντέλα (Ηρακλής / Αχιλλέας / Οδυσσέας)
- ομηρικό υπόβαθρο (Davidson)
- χρήση του χώρου ως φορέας δράματος (Taplin)
- ηθική αμφισημία (Easterling)

ΣΟΦ Φιλ 1–134

Πρόλογος: Το σχέδιο του Οδυσσέα

Οι Αχαιοί είχαν εγκαταλείψει στη Λήμνο τον Φιλοκτήτη, γιο του Ποίαντα και βασιλιά της Μαλίδας, μετά το δάγκωμα ενός φιδιού, που του προκάλεσε φοβερούς πόνους και μια εξαιρετικά δύσοσμη πληγή. Δέκα χρόνια αργότερα ο αιχμάλωτος Τρώας μάντης, ο Έλενος, προφήτευσε ότι για την άλωση της Τροίας ήταν απαραίτητη η συνδρομή του Φιλοκτήτη, που είχε στην κατοχή του το περίφημο τόξο του Ηρακλή. Έτσι, ο Οδυσσέας και ο γιος του Αχιλλέα, ο Νεοπτόλεμος, ανέλαβαν την αποστολή να τον οδηγήσουν στην Τροία (Πηγή: https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=567).

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ 1977 ΣΟΦΟΚΛΗΣ, ΘΕΑΤΡΟ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ, Α. ΜΙΝΩΤΗΣ

<https://www.youtube.com/watch?v=YS8Kuvr0d6w>

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 1989

<https://www.youtube.com/watch?v=GaDaX5vLAnA>

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Πώς ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί τα αντικείμενα στη σπηλιά (κρεβάτι από φύλλα, ποτήρι, κουρέλια) για να «προαναγγείλει» τον Φιλοκτήτη;
- Ποιο είναι το ηθικό επιχείρημα του Νεοπτόλεμου εναντίον του ψέματος; Πού βασίζει την αντίστασή του;
- Πώς ο Οδυσσέας δικαιολογεί το ψέμα; Μπορούμε να το εντάξουμε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο σοφιστικής σκέψης;
- Τι είδους ηρωισμό εκπροσωπεί ο καθένας από τους δύο;
- Πώς αυτός ο πρόλογος «στήνει» όλη την υπόλοιπη τραγωδία θεματικά και ηθικά;

Δραματουργική λειτουργία του Προλόγου

Ο Πρόλογος εδώ κάνει **όλα τα βασικά “set-up”** της τραγωδίας:

1.Σκηνή & τόπος

1. Ο Οδυσσέας δείχνει τον «έρμο γιαλό της Λήμνου που ανθρώπου δεν πατεί ποδάρι».
2. Στήνεται εξ αρχής η **απόλυτη ερημιά**: άγονος τόπος, χωρίς ανθρώπους → προετοιμασία για τη μοναξιά του Φιλοκτήτη.
3. Ο Οδυσσέας ζητά από τον Νεοπτόλεμο να βρει «δίστομη σπηλιά», με ήλιο τον χειμώνα, δροσιά το καλοκαίρι, βρυσούλα κτλ.
→ Κλασικό σημείο για **Taplin**: ο χώρος δεν είναι φόντο, αλλά από την αρχή χαρτογραφείται δραματουργικά.

Εξιστόρηση του μύθου πριν την έναρξη της δράσης

- Ο Οδυσσέας αφηγείται πώς άφησαν τον Φιλοκτήτη στη Λήμνο, κατόπιν διαταγών των αρχηγών, λόγω της πληγής και των κραυγών του.
- Σύντομα, αλλά περιεκτικά, μαθαίνουμε:
  - ποιος είναι ο Φιλοκτήτης,
  - γιατί βρίσκεται εκεί,
  - πόσο σκληρή ήταν η εγκατάλειψη.

1.Δήλωση στόχου / σχεδίου

1. Ο Οδυσσέας δηλώνει από νωρίς: «να τον βάλω στο χέρι με το σχέδιό μου».
2. Δε λέει ακόμη όλες τις λεπτομέρειες, αλλά προΐδεάζει ότι θα ακολουθήσει **δόλος**.

2.Εμπλοκή του Νεοπτόλεμου

1. Ο Νεοπτόλεμος μπαίνει ως «σύμμαχος» του Οδυσσέα, αλλά σύντομα αποκαλύπτεται η **ηθική του αντίσταση**.

Σκηνογραφία & χώρος (με όρους Taplin)

Στον Πρόλογο βλέπουμε πολύ καθαρά αυτό που τονίζει ο Taplin:

- Περιγραφή της σπηλιάς:
  - «δίστομη»,
  - την πιάνει ο ήλιος τον χειμώνα,
  - φυσικό ρεύμα το καλοκαίρι,
  - βρυσούλα λίγο πιο πάνω.
- Όταν ο Νεοπτόλεμος μπαίνει στη σπηλιά, βρίσκει:
  - στοίβες φύλλα για κρεβάτι,
  - ξύλινο ποτήρι «αδέξια μαστορεμένο»,
  - πυροδότες,
  - κουρέλια.

Αυτά δεν είναι απλώς “σκηνικά αντικείμενα” – επιτελούν:

- **Σημάδια παρουσίας** του Φιλοκτήτη, σαν να «σχεδιάζεται» η μορφή του πριν φανεί.
  - Δείγματα μιας **πρωτόγονης, αυτοσχέδιας επιβίωσης**.
  - Μαρτυρία της χρόνιας αρρώστιας (κουρέλια με όμπυο).
- Ο χώρος, ήδη από τον Πρόλογο, μιλά για τον ήρωα πριν τον ίδιο.

Χαρακτηρολογία – Οδυσσέας & Νεοπτόλεμος (Easterling / Davidson)

Οδυσσέας

- Παρουσιάζεται ως στρατηγός της πονηριάς:
  - οργανώνει σχέδιο δόλου,
  - ξέρει τη σημασία του χώρου (μην τον δει ο Φιλοκτήτης),
  - έχει πλήρη επίγνωση του κινδύνου από τα τόξα.
- Στο ηθικό επίπεδο:
  - δηλώνει πως **η γλώσσα είναι σημαντικότερη από τα έργα**: «η γλώσσα είναι το παν κι όχι τα έργα».
  - λέει ωμά: «Δεν είναι άτιμο το ψέμα, αν φέρνει επιτυχία».
→ Κλασικό παράδειγμα **σοφιστικής ηθικής** / ρεαλιστικού πολιτικού λόγου.
- Σε σχέση με τον Όμηρο (Davidson):
  - είναι η σκοτεινή, τραγική εκδοχή του πολύτροπου Οδυσσέα της *Οδύσσειας*:
εδώ η πανουργία του έχει **βαριά ηθική χροιά**.

Νεοπτόλεμος

- Από την αρχή εμφανίζεται ηθικά **“καθαρός”**:
  - «με φρίκη» ακούει τα σχέδια εξαπάτησης,
  - δηλώνει ότι **δε θέλει να κερδίσει με ψέμα**, προτιμά τον «ίσιο δρόμο»,
  - συνδέει την τιμή του με την «γενιά» του Αχιλλέα (αίσθηση κληρονομικού ήθους).
- Διχασμός:
  - Φοβάται να μη θεωρηθεί προδότης αν δεν υπακούσει στους αρχηγούς.
  - Ταλαντεύεται ανάμεσα στην **φύση** του (τίμιος) και στην **πίεση** (δήθεν συμφέρον των Ατρείδων).

Κεντρικά θεματικά μοτίβα που εισάγει ο Πρόλογος

1.Δόλος vs Τιμιότητα

1. Κεντρική φράση:

1. «Μα δε νομίζεις άτιμο το ψέμα;» (Νεοπτόλεμος)

2. «Όχι, αν το ψέμα φέρνει επιτυχία.» (Οδυσσέας)

→ Εδώ ο Σοφοκλής θέτει εξαρχής το μεγάλο ηθικό ερώτημα της τραγωδίας.

2.Η φύση του ηρωισμού

1. Ο Νεοπτόλεμος θεωρεί ηρωισμό το **να μη ντροπιάσει τη γενιά του**.

2. Ο Οδυσσέας θεωρεί ηρωισμό το **να πετύχει τον σκοπό** με κάθε μέσο.

→ Δύο διαφορετικά ηθικά μοντέλα σε ευθεία αντιπαράθεση.

3.Η αξία της γλώσσας / ρητορικής

1. Ο Οδυσσέας αντιστρέφει το παραδοσιακό ηρωικό μοντέλο:

πλέον η **γλώσσα** (δόλος, λόγος, τέχνασμα) είναι ισχυρότερη από το σπαθί.

2. Συνδέεται με την εποχή των σοφιστών & την αθηναϊκή ρητορική κουλτούρα.

4.Χώρος – Ερημιά – Επιβίωση

1. Η περιγραφή της σπηλιάς, των φτωχών σκευών, των κουρελιών, προλειαίνει το έδαφος για το δράμα του απόκληρου.

2. Το νησί ήδη λειτουργεί ως **ψυχικός χάρτης** του Φιλοκτήτη.